

STRATEGJIA KOMBËTARE E PERSONAVE ME AFTËSI TË KUFIZUARA

Hyrje

Ne jetojmë në një shoqëri e cila nuk është plotësisht e hapur ndaj personave me aftësi të kufizuara. Strategjia Kombëtare e Personave me Aftësi të Kufizuara paraqet një plan për ta ndryshuar këtë gjendje.

Aftësia e kufizuar nuk qëndron te individi; ajo që ka individi është dëmtimi. Dëmtimet mund të jenë të natyrës fizike, ndijore, neurologjike, psikiatrike, intelektuale apo të një natyre tjetër.

Aftësia e kufizuar ndjehet më shumë kur një grup njerëzish ngrenë barriera dhe krijojnë pengesa duke planifikuar ndërtimin e një bote vetëm për veten e tyre, duke mos marrë parasysh dëmtimet që kanë pësuar bashkëqytetarët e tjerë. Shoqëria shqiptare, ashtu si dhe shoqëri të tjera, është e krijuar mbi supozimin se të gjithë njerëzit, pa përjashtim, mund të lëvizin shpejt në rrugë, mund të shohin shenjat, të lexojnë udhëzimet, të dëgjojnë lajmërimet, të shtypin butonat, të kenë forcë të mjaftueshme për të hapur dyer të rënda si dhe të perceptojnë dhe të ndërveprojnë në mënyrë standarde me mjedisin.

Aftësia e Kufizuar lidhet me ndërveprimin midis personit të dëmtuar dhe mjedisit që e rrethon atë. Aftësia e Kufizuar ka shumë pikëprerje me diskriminimin dhe është e ngjashme me sjellje të tjera, siç janë racizmi dhe seksizmi, të cilat nuk janë të pranueshme në shoqëri.

Njerëzit dhe grupet e njerëzve nuk mund dhe nuk duhet të paragjyken nisur nga një aspekt i veçantë i jetës së tyre – qoftë kjo raca, gjinia, moshë apo dëmtimi. Praktikant e përdorura nga shumë institucione, nuk u mundësojnë njerëzve me aftësi të kufizuara të kenë qasje dhe të kryejnë ato veprime të cilat njerëzit e tjerë mund t'i kryejnë me siguri.

Dëshira për të hequr pengesat që shkaktojnë aftësinë e kufizuar, lidhet ngushtësisht me idenë e të drejtave të njeriut dhe të njerëzve që kanë pësuar dëmtime. Askush nuk mund të jetojë si qenie njerëzore me të drejta të plota, nëse mungojnë të drejtat dhe liritë e tij.

Njerëzit me aftësi të kufizuara duhet të gëzojnë të drejta të njëjta me të gjithë qytetarët e tjerë. Neni i parë i Deklaratës Universale mbi të Drejtat e Njeriut përcakton: "Të gjithë njerëzit janë të lirë dhe të barabartë në dinjitet dhe të drejta". Në mënyrë që të arrihet ky qëllim, të gjitha komunitetet duhet të respektojnë ndryshimet brenda komunitetit të tyre dhe duhet të bëjnë të mundur që personat me aftësi të kufizuara të gëzojnë të drejtat e njeriut: civile, politike, shoqërore, ekonomike dhe kulturore të njohura nëpërmjet konventave dhe traktateve ndërkombëtare, Deklaratës së Madridit dhe kushtetutave kombëtare.

Përveç Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut, ekzistojnë gjashtë konventa themelore mbi të drejtat e njeriut, ku trajtohen edhe të drejtat e personave me aftësi të kufizuara. Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike (KNDCP) dhe Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Ekonomike, Shoqërore dhe Kulturore (KNDESHK), e ratifikuar në vitin 1966, janë dy traktatet kryesore të të drejtave të njeriut

dhe së bashku me Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut përbëjnë Dokumentin Ndërkombëtar të të Drejtave. Katër konventat e tjera kryesore janë Konventa kundër Torturës dhe Dhunës, Trajtimin apo Ndëshkimin Çnjerëzor dhe Poshtëruës (1949); Konventa mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (1979); Konventa mbi të Drejtat e Fëmijëve (1989); dhe Konventa Ndërkombëtare mbi Mënjanimin e të gjitha Formave të Diskriminimit Racial (1966). Gash të konventat që përcaktojnë parimet e mosdiskriminimit dhe traktatet e përmendura së fundi përcaktojnë të drejtat e përgjithshme të shprehura në KNDCP dhe KNDESHK. Dispozitat mbi mosdiskriminimin në KNDCP kanë një kuptim të caktuar mbi të drejtat e personave me aftësi të kufizuara.

Strategjia Kombëtare e Personave me Aftësi të Kufizuara ka për qëllim të përshkruajë situatën faktike të personave me aftësi të kufizuara në Republikën e Shqipërisë duke nënvizuar prirjet dhe duke përcaktuar objektivat dhe politikat për përmirësimin e situatës së këtyre personave. Gjithashtu, strategjia ka për qëllim përcaktimin e politikave qeveritare aktive, koordinimin e aktiviteteve të institucioneve shtetërore, individëve dhe organizatave të tjera që punojnë në fushën e Aftësisë së Kufizuar dhe të drejtat e personave me aftësi të kufizuara. Strategjia përfaqëson vullnetin e të gjitha palëve të përfshira në mënyrë që të harmonizojë politikën shqiptare mbi personat me aftësi të kufizuara brenda kuadrit ndërkombëtar të Kombeve të Bashkuara, Këshillit të Evropës dhe Bashkimit Evropian.

Masat e kësaj strategjie janë konform qëllimeve të Strategjisë Kombëtare për Zhvillimin Shoqëror dhe Ekonomik (SKZHES) dhe afatet e përcaktuara në Plan Veprimin e Strategjisë do të jenë prioritet i SKZHES për ministritë. Kështu që masat dhe veprimet e ndërmarra nga ministritë do të monitorohen jo vetëm nga Struktura për Monitorimin dhe Raportimin mbi Aftësinë e Kufizuar, e përcaktuar në strategji, por gjithashtu edhe nga SKZHES.

Këto struktura monitoruese do të sigurojnë zbatimin e besueshëm të masave aktuale dhe atyre që do ndërmerren në të ardhmen në lidhje me Aftësinë e Kufizuar në Republikën e Shqipërisë.

Strategjia ka për qëllim përmirësimin e kushteve të jetesës për personat me aftësi të kufizuara në fushën e arsimit, punësimit, shërbimet ndihmëse dhe jetesës pa pengesa. Në këtë mënyrë, strategjia kapërcen hendekun mes Personave me Aftësi të Kufizuar dhe procesit të krijimit të politikave të gjithanshme dhe gjithëpërfshirëse, duke përditësuar të drejtat themelore të personave me aftësi të kufizuar.

Kjo strategji përbën një ndryshim paradigmatic të politikave për personat me aftësi të kufizuara në disa aspekte:

1. Sipas standardeve ndërkombëtare, fokusi i përcaktimit të aftësisë së kufizuar zhvendoset nga arsyeja e dëmtimit në perspektivën e zhvillimit të personave të dëmtuar dhe pjesëmarrjes së tyre të përditshme në jetën shoqërore, si dhe në masat konkrete që duhet të ndërmerren për të shmangur, minimizuar dhe kompensuar këto kufizime. Në të njëjtën kohë, fokusi në politikat që do të ndiqen do të ndryshojë nga Aftësia e Kufizuar në aftësinë dhe kompetencat e personave të dëmtuar.
2. Politikat e aftësisë së kufizuar nuk do të kuptohen më si politika për pakicat, por objektivat e tyre të bazuara në parimet e barazisë, mosdiskriminimit, përfshirjes dhe

vetvendosjes do të konsiderohen një pjesë e rëndësishme e një përfaqëse të të drejtave civile ndaj politikës, duke qenë të bindur se këto politika kanë një efekt pozitiv jo vetëm për personat me aftësi të kufizuara, por edhe për grupe të tjera të shoqërisë, si p.sh. të moshuarit. Kjo politikë është një sfidë e gjithë shoqërisë, sepse ajo duhet të konsiderohet si një detyrë e shoqërisë për të ndërtuar struktura që sigurojnë përfshirjen e plotë të personave me aftësi të kufizuara në të gjithat fushat e jetës së përditshme.

3. Shoqatat e personave me aftësi të kufizuara në Shqipëri janë mjaft të përparuar në zhvillimin e tyre strukturor dhe duhet të konsiderohen si faktor i rëndësishëm kompetence. Për më tepër, ato tashmë luajnë një rol të çmuar në disa aktivitete në mënyrë që të rrisin pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara në shoqëri. Për këtë arsye kontributi i tyre duhet të institucionalizohet në strukturat monitoruese dhe raportuese të strategjisë.
4. Është e qartë që politika e të drejtave civile nuk ndikon vetëm në fushën politike, shoqërore dhe ekonomike, por ndikon ndjeshëm edhe në politikën në përgjithësi. Prandaj, strategjia do ta pasqyrojë këtë në mënyrë të detajuar dhe do të krijojë një përfaqëse tërësore ndaj Personave me Aftësi të kufizuara duke synuar një sistem për përfshirjen e vazhdueshme të Aftësisë së Kufizuar në legjislativën shqiptar.

Përcaktimi i ri i Aftësisë së Kufizuar

Në përputhje me terminologjinë e Kombeve të Bashkuara, me konceptin e mundësive të barabarta të personave me aftësi të kufizuara si dhe në përputhje me kategorizimin ndërkombëtar të Organizatës Botërore të Shëndetësisë (OBSH), termi “person me handicap” është zëvendësuar me termin “Person me Aftësi të Kufizuara” (individualisht) dhe “Persona me Aftësi të Kufizuara” (në nivel shoqëror).

Që tani e tutje “Personat me Aftësi të Kufizuara” janë ata persona të cilët funksionet fizike, kapaciteti mendor ose gjendja psikologjike kanë prirje të shmangen për më shumë se gjashtë muaj nga gjendja tipike për moshën përkatëse, gjë që sjell për pasojë kufizime të pjesëmarrjes së tyre në jetën shoqërore.

Ky përcaktim, i cili i përmbahet propozimit të OBSH, nuk bazohet në mungesa reale apo të supozuara. Në qendër të vëmendjes vendoset pjesëmarrja e personave me aftësi të kufizuara në fusha të ndryshme të jetës. Një ndryshim nga kushtet normale do të thotë humbje ose kufizime në lidhje me strukturat fizike, mendore apo psikologjike, të cilat janë të pranishme në moshën përkatëse. Aftësia e Kufizuar ekziston në rast se dëmtimi çon në një kufizim, i cili ndikon në pjesëmarrjen në një ose disa fusha të jetës. Kriteri i zgjatjes prej gjashtë muajsh të kufizimit përjashton parregullsitë e përkohshme, të cilat nuk konsiderohen si aftësi e kufizuar, por nuk përjashton ndërhyrjet e menjëhershme që janë të nevojshme në rastet individuale për shmangien e saj. Kjo ka të bëjë në veçanti me fëmijët, tek të cilët është verifikuar aftësia e kufizuar apo rreziku i mundshëm i aftësisë së kufizuar.

Parimet Themelore të Strategjisë

Parimi i të Drejtës Civile, Barazisë dhe Mosdiskriminimit do të thotë që personat me aftësi të kufizuara janë anëtarë të barabartë të shoqërisë; ata mund të kërkojnë të njëjtat të drejta dhe të përfitojnë të njëjtën ndihmë sociale dhe llojet e asistencës si gjithë qytetarët e tjerë; ata nuk duhet të diskriminohen në asnjë fushë të jetës shoqërore. Kjo përfshin

ndihmën sociale që i lejon personat me aftësi të kufizuara të jetojnë me dinjitet. Nëse këto parime shkelen, do të ndërmerren veprime ligjore.

Parimi i Vetëvendosjes vjen nga përjasja me të drejtat civile dhe nënkupton që mjedisi ku jetojnë personat me aftësi të kufizuara, duhet të ndërtohet në mënyrë të tillë që t'i inkurajojë ata të jetojnë një jetë të pavarur dhe të jenë të aftë të vendosin vetë. Vetëvendosja ka të bëjë gjithashtu me të drejtën për të menaxhuar lëvizjet, kohën dhe pasurinë individuale.

Ky parim gjithashtu parashikon që çdo masë në lidhje me rehabilitimin duhet të ndërmerret në bashkëpunim me personat me aftësi të kufizuar. Ai/ajo nuk duhet të trajtohet asnjëherë pa pëlqimin e tij/saj.

Parimi i Përfshirjes, Pjesëmarrjes dhe Mundësive të Barabarta thekson që personat me aftësi të kufizuara janë tashmë pjesë e shoqërisë, ku ata jetojnë dhe prandaj nuk kanë pse të integrohen, sepse zotërojnë të njëjtat të drejta si njerëzit e tjerë. Për më tepër ata kanë përfitime që i lejojnë ata të marrin pjesë plotësisht në të gjitha fushat e jetës shoqërore, ku përfshihet rehabilitimi mjekësor, pjesëmarrja në jetën në komunitet dhe në punë. Jetesa pa pengesa është një kusht i rëndësishëm për pjesëmarrje.

Parimi i Jetesës pa Barriera dhe Mjedisit të Lirë do të thotë që ndërtesat dhe shërbimet e tjera, mjetet e transportit, pajisjet teknike, sistemet e përpunimit të informacionit, burimet akustike dhe vizuale të shërbimeve informative dhe të komunikimit dhe mjediset e tjera të krijuara konsiderohen pa pengesa (pa barriera), nëse ato zakonisht përdoren nga personat me aftësi të kufizuar, pa vështirësi të veçanta dhe si rregull pa ndihmën e të tjerëve.

Parimet e Parandalimit, Identifikimit dhe Trajtimit të Hershëm kanë të bëjnë me një numër masash që ndërmerren për të evituar sa të jetë e mundur shfaqjen e aftësisë së kufizuar dhe sëmundjeve kronike në të gjitha grupmoshat dhe në të gjitha fushat e jetës. Në këtë aspekt fusha me rëndësi janë mbrojtja e shëndetit, siguria në punë, parandalimi i aksidenteve dhe mbrojtja e mjedisit. Këto parime gjithashtu përfshijnë parandalimin e aftësisë së kufizuar përgjatë fëmijërisë së hershme, nëpërmjet masave siç janë imunizimi etj. Kjo reflekton intuitën që sa më herët të identifikohet në fëmijëri një parregullsi, aq më i mirë dhe i shpejtë do të jetë parandalimi i aftësisë së kufizuar ose trajtimi i suksesshëm i saj. Kjo vlen për të gjitha grupmoshat.

Parimi i Rehabilitimit qëndron në bazë të procesit, i cili u siguron personave me aftësi të kufizuara mjetet dhe rrugët për një jetesë të pavarur. Ai ka të bëjë me masat që merren për parandalimin, mënjanimin, lehtësimin apo kompensimin e një aftësie të kufizuar, për parandalimin e përkeqësimit e saj, për nevojën për një kujdes afatgjatë dhe mundësimin e jetës normale për personat me aftësi të kufizuara.

Parimi i Qëllimshmërisë parashikon ndihmën që duhet t'i ofrohet çdo personi me aftësi të kufizuar dhe personave që kanë rrezik të bëhen të tillë, pavarësisht nga shkaku i aftësisë së tyre të kufizuar, edhe nëse përgjegjësia për këtë ndihmë mbahet nga fondet e dhëna nga institucione të ndryshme.

Objektivat

Qëllimi i përgjithshëm i Strategjisë Kombëtare të Personave me Aftësi të Kufizuara është të sigurojë një përmirësim të dukshëm në statusin dhe cilësinë e jetës së personave me aftësi të kufizuara në Republikën e Shqipërisë, në përputhje me Standardet e OKB mbi Mundësitë e Barabarta.

Objektivi 1: Inkurajimi dhe edukimi për një shoqëri që mundëson pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara.

- Të mundësohet që personat me aftësi të kufizuara të shërbejnë si specialistë në sektorët e tyre.
- Të njihen dhe të vlerësohen arritjet e personave me aftësi të kufizuara.
- Të përfshihen pikëpamjet e personave me aftësi të kufizuara në debatet etike dhe bioetike.
- Të inkurajohet debati i vazhdueshëm mbi çështjet e aftësisë së kufizuar në Shqipëri.

Objektivi 2: Realizimi i të drejtave të personave me aftësi të kufizuara.

- Të sigurohet informacion i plotë për sa u përket të drejtave të personave me aftësi të kufizuara.
- Të sigurohet arsimimi i personave me aftësi të kufizuara në mënyrë që ata të njohin të drejtat e tyre, të njohin diskriminimin dhe të jenë avokatë të vetvetes.
- Të edukohen agjencitë që janë përgjegjëse për mbështetjen e fëmijëve dhe familjeve, për të drejtat dhe mundësitë e prindërve me aftësi të kufizuar.
- Të rishikohet legjislacioni mbi të drejtat e njeriut në mënyrë që të sigurohet vazhdimësia e përmirësimit dhe forcimit të të drejtave të personave me aftësi të kufizuar.
- Të shqyrtohet, e nëse është e nevojshme, të mbështet përmirësimi i Konventës së Kombeve të Bashkuara mbi të drejtat e personave me aftësi të kufizuar.
- Të shqyrtohet niveli i aksesit që kanë personat me aftësi të kufizuar për të pasur një mbrojtje të pavarur dhe të identifikohen mungesat në dispozitat e shërbimeve.
- Të vlerësohen arritjet e Shqipërisë në fushën e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara.

Objektivi 3: Sigurimi i arsimit optimal për personat me aftësi të kufizuara.

- Të sigurohet që asnjë fëmijë të mos i mohohet e drejta për shkollë për arsye të aftësisë së kufizuar.
- Të mbështetet zhvillimi i komunikimit efikas duke krijuar mundësinë për arsimim në gjuhën e shenjave në shqip, teknologjitë e komunikimit dhe mjetet ndihmëse të komunikimit.
- Të mundësohet që mësuesit dhe edukatorët e tjerë të kuptojnë nevojat e mësimit nga studentët me aftësi të kufizuar.
- Të sigurohet që studentët me aftësi të kufizuara, familjet, mësuesit dhe edukatorët e tyre të kenë qasje të mjaftueshme në burimet e disponueshme në mënyrë që të mund të plotësojnë nevojat e tyre.
- Të përmirësohet përgjegjësia e shkollimit të nxënësve me aftësi të kufizuara, të përmbushet detyrimi që ata kanë për nevojat e studentëve me aftësi të kufizuar.
- Të promovohet krijimi i një mjedisi arsimor të përshtatshëm dhe gjithëpërfshirës në mënyrë që të plotësohen nevojat për arsimimin e PAK.

Objektivi 4: Sigurimi i mundësive për punësim dhe zhvillim ekonomik për personat me aftësi të kufizuara.

- Të sigurohet mundësi arsimimi dhe trajnimit i personave me aftësi të kufizuara në mënyrë që të rriten kapacitetet e tyre individuale për punësim.
- Të inkurajohen personat me aftësi të kufizuara për të parë mundësinë e trajnimit dhe të punësimit të tyre si dhe të marrin pjesë në zhvillimin e mundësive mbështetëse për të arritur këto qëllime.
- Të edukohen punëdhënësit për mundësitë e personave me aftësi të kufizuara për të punuar.
- Të sigurohet informacion për mundësitë e karrierës, mënyrave si të krijojnë të ardhura dhe për ndihmën e nevojshme që duhet t'u jepet personave me aftësi të kufizuara.
- Të shqyrtohen mundësitë e motivimit afatgjatë për të rritur mundësitë e trajnimit, punësimit dhe zhvillimit të personave me aftësi të kufizuara.
- Të inkurajohet rritja e mundësive për punësim duke njohur nevojat e ndryshme të njerëzve me aftësi të kufizuara.
- Të sigurohet që personat me aftësi të kufizuara të gëzojnë të njëjtat kushte punësimi, të drejta dhe privilegje, si gjithë të tjerët, duke përfshirë dispozitat për pagesë minimale për punë me prodhimtari të krahasueshme.
- Të sigurohen shërbimet e komunikimit, burimet dhe mundësi të përshtatshme për vendin e punës.
- Të inkurajohet stafi dhe organizatat të emërojnë ose zgjedhin personat me aftësi të kufizuara si delegatë dhe anëtarë të strukturave të tyre.
- Të sigurohet që nevojat e personave me aftësi të kufizuara të merren parasysh në zhvillimin më fleksibël të përfitimeve financiare, për të lehtësuar punësimin, trajnimin dhe formimin e tyre profesional.
- Të rishikohen dispozitat e mbështetjes financiare në mënyrë që të sigurohet një standard i pranueshëm jetese.

Objektivi 5: Promovimi i një shërbimi publik të përgjegjshëm dhe transparent ndaj personave me aftësi të kufizuara

- Të krijohen mekanizma për të siguruar që të gjitha politikat qeveritare dhe legjislacioni për PAK të jenë në përputhje me qëllimet e Strategjisë Kombëtare për Personat me Aftësi të Kufizuara.
- Të përshtatet sektori publik i trajnimit / formimit profesional në mënyrë që të sigurohet që zhvillimi dhe shpërndarja e shërbimit të jetë në përputhje me Strategjinë Kombëtare të Personave me Aftësi të Kufizuara.
- Të sigurohet që të gjitha agjencitë qeveritare t'i trajtojnë personat me aftësi të kufizuara me dinjitet dhe respekt.
- Të përmirësohet cilësia e informacionit që ekziston dhe të orientohen të interesuarit se ku mund të sigurojnë informacione e shërbime të tjera dhe si mund t'i përfitojnë ato.
- Të krijohet një sistemi i përshtatshëm për metodat e komunikimit dhe informacionit në përputhje me nevojat e personave me aftësi të kufizuara.
- Të sigurohet që vendndodhja dhe ndërtesat e agjencive qeveritare dhe ato të shërbimeve publike të jenë të përdorshme prej tyre.

Objektivi 6: Mbështetja e personave me aftësi të kufizuara për një jetë cilësore në komunitet .

- Rritja e mundësive të personave me aftësi të kufizuara për të jetuar në komunitet duke pasur mundësi për zgjedhje cilësore banimi.
- Mbështetja e personave me aftësi të kufizuar që banojnë në zona rurale, për të jetuar në komunitetin e tyre duke u siguruar ofrimin e një shërbimi të përmirësuar.
- Mbështetja e zhvillimit të komunikimit të pavarur për personat me aftësi të kufizuara.
- Të sigurohet që njerëzit e me aftësi të kufizuara të kenë akses në shërbimet shëndetësore brenda komunitetit të tyre.
- Të sigurohet transport publik i përdorshëm për PAK në mënyrë që të mënjanojnë pengesat në lëvizjen e tyre.
- Të inkurajohet heqja e pengesave në ndërtime, në mënyrë që të lehtësohet lëvizja në ndërtesat, hapësirat publike dhe sistemet e transportit.

Objektivi 7: Mbledhja dhe përdorimi i informacionit lidhur me personat me aftësi të kufizuara dhe çështjet e Aftësisë së Kufizuar.

- Të nxitet dhe të krijohet mundësi për punë kërkimore duke marrë parasysh nevojën për studime mbi çështjet e aftësisë së kufizuar, duke përfshirë edhe personat me aftësi të kufizuar në zhvillimin dhe monitorimin e kërkimeve mbi çështjen e aftësisë së kufizuar si dhe të nxiten personat me aftësi të kufizuara të paraqesin përvojat e tyre në kontekstin e këtij kërkimi.
- Të mblidhet informacion sa më i gjerë rreth aftësisë së kufizuar nëpërmjet vëzhgimeve dhe programeve kërkimore.
- Të realizohen dhe shfrytëzohen studimet mbi aftësinë e kufizuar dhe analiza e të dhënave mbi të për të përmirësuar politikat e punës, shërbimit, zhvillimit dhe monitorimit të situatës së saj në Shqipëri.

Fushat e Ndërhyrjes / Plani i Veprimit²

Analiza e politikave aktuale në fushën e aftësisë së kufizuar në Shqipëri nxjerr në pah dy sfida kryesore:

- 1) Përmirësimin e politikave koherente, të cilat duhet të harmonizohen me standardet ndërkombëtare.
- 2) Zbatimin e përpiktë të ligjeve dhe rregulloreve në fuqi.

Është e vetëkuptueshme se realizimi i përfshirjes së plotë të personave me aftësi të kufizuara në jetën sociale në Shqipëri ka nevojë për një proces afatgjatë dhe shumëdimensional, suksesi i të cilit varet në masë të madhe nga përpjekjet e administratës shqiptare dhe të shoqërisë civile në Shqipëri.

Qeveria e Republikës së Shqipërisë shpreh angazhimin e saj të plotë për të punuar në vazhdimësi përkundrejt dy sfidave kryesore të përmendura më lart, duke shprehur njëkohësisht gatishmërinë për të shfrytëzuar përvojën dhe kontributin e OJF-ve të këtij sektori.

² Plani i veprimit i SKPAK, i cili përmban objektivat, masat, afatet e realizimit dhe institucionet përgjegjëse i bashkangjitet Strategjisë në Shtojcën I.

Objektivi themelor i të gjithë këtyre politikave duhet të jetë *përmirësimi i konsiderueshëm i kushteve të jetesës së personave me aftësi të kufizuara* nëpërmjet arritjes së rezultateve afatgjata në përfshirjen e tyre në shoqëri si qytetarë që ushtrojnë të drejtën e vetëvendosjes, dhe që gëzojnë të drejtat e plota civile dhe njerëzore.

Për këto arsye, Qeveria e Shqipërisë dhe përfaqësuesit e personave me aftësi të kufizuara kanë vendosur të përqendrojnë përpjekjet e tyre në fushat primare të: 1) përshtatshmërisë ndërtimore, 2) shërbimeve për aftësinë e kufizuar, 3) arsimimit, punësimit dhe trajnimit profesional, 4) ngritjes së kapaciteteve, 5) punës kërkimore dhe kuadrit ligjor. Qëllimet dhe parimet e strategjisë të përshkruara në kapitullin II do të zbatohen në të gjitha politikat dhe projektet, duke vënë në plan të parë të drejtën e vetëvendosjes së personave me aftësi të kufizuara.

Kritja e përfshirjes shoqërore të personave me aftësi të kufizuara do të zhvillohet paralelisht me procesin e ndërgjegjësimit të shoqërisë, gjë që do të rezultojë në përfshirjen e të gjithë shoqërisë në këtë proces.

Vëmendje e veçantë do t'i kushtohet krijimit të një strukture efektive monitorimi dhe raportimi, e cila do t'u mundësojë të gjitha palëve të përfshira në proces, duke futur këtu edhe donatorët ndërkombëtarë, të matin progresin në zbatimin e Strategjisë Kombëtare të Personave me Aftësi të Kufizuara.

Fusha e veprimit 1. Jetesa pa barriera

Ndërtimi i një mjedisi pa barriera është padyshim një çështje kyçe për mundësitë e përfshirjes së njerëzve me aftësi të kufizuar në të gjithë sektorët e jetës sociale, duke përfshirë integrimin e tyre në të gjitha fushat e arsimimit dhe punësimit.

Si Këshilli i Evropës, ashtu edhe Bashkimi Evropian vitet e fundit janë përqendruar mbi këtë çështje dhe përpjekjet e tyre kanë çuar në një sërë zgjidhjesh, duke përfshirë përkufizimet, standardet dhe masat për jetesën pa pengesa dhe projektim universal. Kombet e Bashkuara e kanë parashtruar gjithashtu këtë parim në rregullat standarde të Kombeve të Bashkuara.

Ndërtesat dhe mjediset e tjera, mjetet e transportit, pajisjet teknike, sistemet e përpunimit të informacionit, burimet akustike dhe pamore të informacionit, lehtësitë e komunikimit dhe mjediset e tjera do të konsiderohen pa pengesa, nëse ato janë të arritshme dhe të shfrytëzueshme nga personat me aftësi të kufizuara në mënyrë të zakonshme, pa vështirësi të veçanta, si rregull, pa ndihmë e të tjerëve.

Jeta pa pengesa është pra një parakusht për gëzim të plotë dhe të barabartë të të drejtave civile dhe për shfrytëzim të lirë të të gjitha shërbimeve në mënyrë të barabartë me të gjithë shtetasit e tjerë. Qeveria shqiptare dhe të gjitha palët e interesuara do të mbajnë parasysh këtë gjë në hartimin e legjislacionit të ardhshëm dhe standardeve për përshtatshmërinë e mjedisit.

Për rrjedhojë, heqja e pengesave pamore dhe fizike në jetën e përditshme të njerëzve me aftësi të kufizuar do të jetë vetëm një pikënisje. Përpjekjet e para për heqjen e barrierave

për njerëzit me aftësi të kufizuara, siç u tha më sipër, tashmë janë ndërmarrë. Miratimi në Këshillin e Ministrave të ndryshimeve në Rregulloren e Urbanistikës” është një hap i rëndësishëm.

Heqja e barrierave për personat me aftësi të kufizuara do të synojë:

1. Përfshirjen e tyre në jetën shoqërore, duke pasur parasysh kushtet aktuale të infrastrukturës publike në Shqipëri, e cila përbën pengesën më të madhe për pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara në jetën e përditshme, si dhe në pjesëmarrjen e tyre në arsimim, punësim dhe formim profesional.
2. Sjellja e personave me aftësi të kufizuara “në vëmendje” të shoqërisë të shihet si një faktor i rëndësishëm në procesin e rritjes së vetëdijësimit në shoqëri; ajo do të hedhë bazat për një ndjeshmëri më të madhe të ligjvënësve dhe të të mbarë shoqërisë.

Masat që do të merren¹:

- Ndërtimi i strukturave për të mundësuar njerëzit me aftësi të kufizuara të marrin pjesë në të gjithë sektorët e jetës sociale-ekonomike dhe kulturore. Një vëmendje e veçantë do t'i kushtohet pjesëmarrjes së tyre në jetën politike, veçanërisht në pjesëmarrjen në zgjedhjet e përgjithshme dhe ato vendore, meqë pjesëmarrja është një e drejtë e domosdoshme civile që e gëzojnë njerëzit me aftësi të kufizuara.
- Heqja e pengesave për informacionin, komunikimin dhe transportin si dhe vendosja e standardeve, duke mbajtur parasysh se e drejta për informim është një e drejtë legjitime publike e të gjithë shtetasve në Republikën e Shqipërisë. Për rrjedhojë, njerëzit me aftësi të kufizuara duhet të gëzojnë të drejtën të marrin informacionin për të gjitha shërbimet në shkrimin Brail, në gjuhën e shenjave ose në gjuhë të kuptueshme për ta.
- Çështjet e aftësisë së kufizuar të futen si një element i detyrueshëm në programet mësimore, si në profesionet arkitekturë, projektim-ndërtim-teknologji, media, shkenca sociale etj.

Fusha e veprimit 2. Shërbimet

Projekt-Ligji i ri “Për Ndihmën ekonomike dhe shërbimet shoqërore” që do të miratohet së shpejti në Kuvend, institucionalizon praktikata e përdorura në vendet e zhvilluar, në të cilat shërbimet sociale realizohen pranë komuniteteve dhe organizatat e shoqërisë civile ofrojnë një spektër të gjerë shërbimesh për personat me aftësi të kufizuara në nivel komuniteti. Pushteti vendor i kontraktin këto shërbime tek OJF-të e specializuara sektoriale dhe i kontrollojnë ato. Ky sistem hedh hapat e parë në Shqipëri, në sajë të angazhimit të administratës shtetërore, për shfryrjen e aparatit të nëpunësve buxhetorë me qëllim reduktimin e deficitit publik. Nga ana tjetër, ligji i ri për Ndihmën ekonomike dhe shërbimet shoqërore vë në pah vlerësimin e administratës shqiptare ndaj shërbimeve të ofruara nga organizatat e vetë personave me aftësi të kufizuara.

Sistemi i shërbimeve për aftësinë e kufizuar që po krijohet në Shqipëri është pasojë e zhvillimeve nëpër të cilat po kalon e gjithë shoqëria shqiptare. Sidoqoftë, do të vazhdojnë të mbeten përgjegjësi e Qeverisë politikata për ofrimin e të gjitha llojeve të shërbimeve

¹ Realizimi i masave jepet i detajuar në Planin e Veprimit të Strategjisë Kombëtare të Personave me Aftësi të Kufizuara, ku institucionet përgjegjëse marrin detyrat, përgjegjësitë dhe afatet e tyre.

shëndetësore. Për këtë arsye, autoritetet qendrore dhe vendore do të përcaktojnë prioritetet e veta për përmirësimin e sistemeve të parandalimit të hershëm të aftësisë së kufizuar, si dhe për përmirësimin e shërbimeve mjekësore dhe rehabilituese për personat me aftësi të kufizuara.

Në vendet e Evropës Perëndimore zhvillimet e fundit të politikave për aftësinë e kufizuar priren drejt përcaktimit të buxheteve individuale për personat me aftësi të kufizuara, të cilat u mundësojnë këtyre të fundit zgjedhjen e shërbimeve më të përshtatshme për ta.

Qeveria shqiptare do të synojë të ndjekë këtë objektiv, i cili bazohet në realizimin e parimit të vetëvendosjes. Megjithatë, situata ekonomike e pjesës më të madhe të familjeve të personave me aftësi të kufizuara në Shqipëri bart me vete rrezikun e përdorimit të parave të këtyre buxheteve individuale për aftësinë e kufizuar jo në drejtim të blerjes së shërbimeve të nevojshme, por në drejtim të plotësimit të buxhetit bazë të familjes. Për këtë arsye, në kuadrin afatmesëm dhe afatshkurtër, prioritet i qeverisë do të jetë dhënia e shërbimeve të kualifikuara duke pasur gjithnjë parasysh nevojat e vetë personave me aftësi të kufizuara.

Qeveria shqiptare dhe organizatat e personave me aftësi të kufizuara do t'i kushtojnë rëndësi të veçantë dhënies së shërbimeve të kujdestarisë në nivel komuniteti. Garantimi i nivelit të lartë të këtyre shërbimeve do të jetë një çështje e cila do të trajtohet me përgjegjësi. Personat me aftësi të kufizuara duhet të kenë të drejtën të vendosin lidhur me kujdestarinë e përshtatshme për ta, ndonëse në legjislacionin e sotëm theksohet se kujdestari zgjidhet prej tyre.

Rëndësi e veçantë do t'i jepet krijimit të qendrave ditore me baza komunitare dhe shërbimeve nëpër shtëpi, të cilat me kalimin e kohës do të jenë llojet më të përdorura të shërbimeve për personat me aftësi të kufizuara.

Shërbimet sociale cilësore do të vendosen në fokus të përpjekjeve për zbatimin e kësaj strategjie. Në nivelin vendor do të synohet krijimi i qendrave të shërbimit social komunitar, të cilat do të realizojnë shërbime këshillimi, kujdestarie, rehabilitim dhe integrimi, ku personave me aftësi të kufizuara dhe familjeve të tyre do t'u ofrohet këshillimi lidhur nevojat individuale dhe ndërdisiplinore të tyre dhe në të ardhmen personat me aftësi të kufizuara të trajtohen nëpërmjet planeve individuale të rehabilitimit dhe pjesëmarrjes.

Personeli i qendrave të ardhshme të ofrimit të shërbimeve social duhet të jetë i kualifikuar në fushën e shërbimeve sociale për personat me aftësi të kufizuara dhe me formim ndërdisiplinor. Koncepti i krijimit të një rrjeti kombëtar qendrash shërbimi social është në thelb të kësaj strategjie. Gjithashtu merret parasysh ideja e krijimit të njësisive të lëvizshme, të cilat do të plotësojnë nevojat personave me aftësi të kufizuara në zonat rurale. Ndërtesat e këtyre qendrave duhet të ndodhen në afërsi apo brenda ndërtesave të komunave. Duhet të ndërmerren masat e nevojshme që të garantohet përshtatshmëria ndërtimore e tyre.

Në bazë të filozofisë së dhënies së shërbimeve për personat me aftësi të kufizuara është që shërbimet duhet të ndjekin individin dhe jo e kundërta. Aktualisht kjo filozofi e shërbimit përdoret nga disa shoqata të aftësisë së kufizuar me rezultate të mira. Iniciativa shtetërore nuk duhet t'i zëvendësojë këto lloj shërbimesh, por t'i plotësojë dhe t'i përmirësojë ato. Gjatë krijimit të qendrave të shërbimit, rëndësi e veçantë i duhet dhënë punësimit të personave me aftësi të kufizuara në këto qendra.

Fusha e veprimit 3. Punësimi, Formimi Profesional dhe Arsimimi

Papunësia tek njerëzit me aftësi të kufizuara në Shqipëri konsiderohet si një prej problemeve të tyre kryesore. Njerëzit me aftësi të kufizuara rrallëherë shohin mundësi të fitojnë vetë jetesën e tyre dhe të marrin pjesë plotësisht në shoqëri. Nevoja për integrimin e tyre pa kompromis të në sferën e punësimit është në përputhje të plotë me përparësitë e vendosura nga Bashkimi Evropian: Plani i Veprimit i Komisionit Evropian për promovimin e mundësive të barabarta dhe luftën kundër diskriminimit vendos një theks të veçantë mbi punësimin e njerëzve me aftësi të kufizuara në vitin 2003. Vendet e punës duhet të parashikohen pa pengesa dhe duhet të përshtaten në përputhje me nevojat e njerëzve me aftësi të kufizuara. Ata duhet të mbështeten edhe për ngritjen e biznesit të tyre.

Pavarësisht nga Ligji Nr. 7995 “Për nxitjen e punësimit” datë 20.09.1995, duhet të bëhen përpjekje më efektive për të integruara njerëzit me aftësi të kufizuara në tregun e punës.³ Edhe OJF-të duhet të luajnë një rol vendimtar për vetë-mbështetje dhe duhet të marrin mbështetje jo vetëm nga donatorët, por edhe nga vetë Qeveria Shqiptare. Kjo ka nisur tashmë nëpërmjet Ministrisë së Punës dhe Çështjeve Sociale, që mbështet disa projekte punësimi të OJF-ve.

OJF-të shqiptare që punojnë me aftësinë e kufizuara kanë kontribuar deri tani në mënyrë të konsiderueshme me ekspertizën e tyre për të trajnuar njerëzit me aftësi të kufizuara dhe për të mbështetur integrimin e tyre në tregun e punës. Megjithatë, duhet mbajtur parasysh se ndërtimi i kapaciteteve në institucionet shtetërore duhet të ketë për synim mbështetjen e mundësive, që Agjencia Shtetërore e Punësimit të jetë më efikase në sjelljen e njerëzve me aftësi të kufizuara në forma të hapura ose alternative të punësimit. Madje, Shërbimi Kombëtar i Punësimit duhet të krijonte një bashkëpunim më të ngushtë me OJF-të që operojnë në fushën e aftësisë së kufizuara. Ministria e Punës dhe Çështjeve Sociale duhet të marrë masa konkrete për të siguruar zbatimin efektiv të Ligjit ekzistues “Për nxitjen e punësimit.”

Meqë vetë njerëzit me aftësi të kufizuara shpesh kanë mangësi në kualifikim dhe mjeshtëri, si pasojë e përjashtimit nga sistemi i arsimimit dhe i përgatitjes profesionale, është e rëndësishme të bëhet përpjekje më të madha në këtë sektor, duke u nisur nga kopshtet, duke vijuar me të gjitha nivelet e shkollimit, arsimin universitar dhe përgatitjen profesionale, duke mundësuar njerëzit me aftësi të kufizuara të ndërtojnë kapacitetin e tyre në mënyrë të barabartë.

OJF-të duhet të mbështeten më shumë nga Qeveria në përpjekjet e tyre për të ofruar trajnim profesional për njerëzit me aftësi të kufizuara, por vetë qeveria shqiptare është gjithashtu e vetëdijshme për detyrimin për të ofruar trajnim profesional për njerëzit me aftësi të kufizuara në programet e tyre të trajnimit.

Synimi është krijimi i një sistemi të integruar kopshtesh dhe shkollash të nivelit fillor dhe të mesëm. Ministria e Arsimit është duke punuar tashmë për një politikë në vijueshmëri

³ Ligji i përmendur është një përpjekje e lavdërueshme, që parashikon që nga 25 punonjës, 1 duhet të jetë person me aftësi të kufizuara në gjendje të punojë. Sidoqoftë, pas këtij ndryshimi në vitet '90te, ndërmarrjet e mëdha pothuajse pushuan së ekzistuari dhe bizneset e vogla normalisht kanë më pak se 25 punonjës.

mbi arsimimin integruar, duke përmirësuar kurrikulat shkollore, duke ngritur klasat e integruara deri duke përfshirë mënjanimin e pengesave dhe ndërtimin e kapaciteteve njerëzore.

Heqja e pengesave fizike në shkolla, universitete dhe qendra të trajnimit profesional është një hap i rëndësishëm, por ai përbën thjesht një parakusht të domosdoshëm për zbatimin e konceptit të integritimit në procesin e përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara në të gjitha nivelet e arsimit, studimit dhe trajnimit. Duke pasur parasysh gjendjen e arsimit në Shqipëri, një sistem miks i shkollave të integruara dhe shkollave të posaçme, do të konsiderohej zgjidhja më e mirë afatshkurtër. Si qeveria shqiptare ashtu edhe organizatat e shoqërisë civile duhet të bashkëpunojnë ngushtë për ndërtimin e një sistemi arsimor, ku shkollat e integruara do të përbëjnë normën e arsimit të PAK. Nevojat e veçanta të të gjithë kategorive të njerëzve me aftësi të kufizuara do të plotësohen në klasa të veçanta në këto shkolla vetëm kur konsiderohet e nevojshme. Jeta sociale në vetvete dhe të gjitha veprimtaritë kulturore do të duhet të zhvillohen mbi baza të integruara.

Për të ngritur nivelin e personelit që punon në fushën e aftësisë së kufizuara, një objektiv madhor duhet të jetë edhe hartimi dhe zbatimi i programeve për mësues të shkollave, mjekë, arkitektë, punonjës socialë, psikologë, etj., ku të përfshihen njohuri për Aftësinë e kufizuara.

Fusha e veprimit 4. Ngritja e Kapaciteteve

Ngritja e kapaciteteve në fushën e aftësisë së kufizuara është pika e mëtejshme kyçe e kësaj strategjie. Njohuritë e punonjësve të administratës shqiptare lidhur me legjislacionin në fuqi mbi aftësinë e kufizuara janë fragmentare. Nga ana tjetër, edhe në OJF-të e aftësisë së kufizuara ka mungesa njohurish mbi legjislacionin dhe të drejtat e personave me aftësi të kufizuara.

Qeveria Shqiptare është e angazhuar të administrojë në mënyrë aktive çështjen e aftësisë së kufizuara në Shqipëri duke përditësuar gjithmonë e më shumë të drejtat e PAK në politikat e saj sektoriale.

Për arritjen e këtij qëllimi është i nevojshëm realizimi i një sërë trajnimesh dhe shkëmbim përvojash nga praktikantët e mira të punës të vendeve të tjera. Ekziston nevoja e konsultimit me ekspertë nga vendet me përvoja të përparuara në fushën e politikave të aftësisë së kufizuara.

Strategjia përcakton nevojën e trajnimit të kujdestarëve të personave me aftësi të kufizuara në mënyrë që të rritet cilësia e shërbimit ndaj tyre. Projektet e përfshira në planin afatshkurtër i veprimit të kësaj strategjie përfshijnë trajnime për avokatët, gjyqtarët dhe prokurorët lidhur me aspektet ligjore të aftësisë së kufizuara.

Fusha e veprimit 5. Kuadri ligjor dhe puna kërkimore

Në Shqipëri ekziston një kuadër ligjor lidhur me personat me aftësi të kufizuara, i cili rregullon komisionimin dhe legjislacionin mbi pagesat, të drejtat dhe shërbimet e tyre. Megjithatë, analiza e situatës aktuale ka treguar se legjislacioni ka natyrë fragmentare, gjë

që kushtëzon mungesën e njohurive të plota mbi të si në nivel shtetëror, ashtu edhe midis vetë personave me aftësi të kufizuara.

Për këtë arsye, zhvillimi i një kuadri ligjor koherent lidhur me aftësitë e kufizuara është njëri nga prioritetet e kësaj strategjie.

Me qëllim harmonizimin e legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare bazuar në parimet e parashtruara në kapitullin 1, ekziston nevoja e një studimi të përgjithshëm të kuadrit ekzistues legjislativ, statistikor dhe institucional.

Për të njohur personat me aftësi të kufizuara me të drejtat e tyre, strukturat shtetërore, të përfshira në këtë strategji, në bashkëpunim me OJF-të e aftësisë së kufizuar të publikojnë herë pas here në broshura, të gjitha shërbimet, të drejtat ligjore dhe përfitimet e personave me aftësi të kufizuara.

Pavarësisht nga projektet e renditura në vijim sipas fushave të ndërhyrjes, Qeveria e Republikës së Shqipërisë angazhohet të japë shenja të qarta përkundrejt komunitetit ndërkombëtar, Këshillit të Evropës dhe Bashkimit Evropian duke pohuar qëllimin e saj për zbatimin e një politike të avancuar mosdiskriminuese dhe gjithëpërfshirëse për aftësinë e kufizuar, në kuadër të së cilës ajo do të:

- Ratifikojë nenin 15 të Kartës së Rishikuar Sociale Evropiane (RESC).
- Krijojë një kuadër të qëndrueshëm ligjor duke vendosur parimin e mosdiskriminimit të PAK në përputhje me Kushtetutën shqiptare. Gjithashtu, në bashkëpunim me shoqërinë civile të studiohet legjislacioni ekzistues dhe të synohet hartimi i një ligji shqiptar mbi mundësitë e barabarta, sa më parë që të jetë e mundur.
- Bashkëpunojë në mënyrë aktive në procesin në zhvillim e sipër të hartimit të Konventës së Përgjithshme dhe Integrale të OKB mbi mbrojtjen dhe promovimin e të Drejtave dhe dinjitetit të personave me aftësi të kufizuara, duke përfshirë komunikimin me vendet anëtare të BE.
- Shkëmbejë në mënyrë të vazhduar përvojat me OJF-të sektoriale të aftësisë së kufizuar, me anë të konsultimeve midis tyre, ministrisë së linjës dhe MPJ lidhur me zhvillimet e konventës së OKB.